

Co-funded by
the European Union

ICMPD

International Centre for
Migration Policy Development

Діти поза увагою

Підтримка Молдавських та Українських сімей у процесі трудової міграції ЄС (“CASTLE”)

Аналітична записка

Сторінка 13 18

Co-funded by
the European Union

ICMPD
International Centre for
Migration Policy Development

Резюме звіту

«Діти поза увагою: підтримка сімей у процесі трудової міграції» - це, розраховані на період 30 місяців заходи з підтримки Республіки Молдова та України у покращенні дії структур і політик захисту дітей, пов'язаних із питаннями міграції та пересування, із зосередженням уваги на соціальному та юридичному впливі трудової міграції на міжнаціональні сім'ї. Проект розглядає обставини життя дітей поза увагою у результаті переїзду їх батьків для працевлаштування за кордоном, та піднімає питання із точки зору прав дітей та шляхів того, як ці права створюються, виконуються та забезпечуються у контексті традиційної сім'ї. Гарантування прав дітей є одним із стратегічних напрямків покращення заходів держави з метою підтримання та гарантування прав та свобод людини.

Трудова міграція є поширеним явищем у країнах Східної Європи. Більшість сімей мігрантів, чії сім'ї прийняли участь у польових дослідженнях, проведених CASTLE, є вихідцями із країн, у яких є доволі розповсюдженою для домогосподарств ситуація, де бодай один із дорослих працює за кордоном. У результаті чого місцеві громади сприймають міграцію як знайоме явище, та відсутність принаймні одного з батьків у сім'ях із дітьми є розповсюдженою ситуацією.

Дана аналітична записка розкриває вступ до розгляду питання дітей, поза увагою у результаті трудової міграції та містить короткий огляд попередніх спостережень дослідження, проведеного у рамках діяльності CASTLE. Наряду із описом результатів дослідження подається список рекомендацій, що спираються на проведені спостереження.

Текст даного документу складено на основі вкладів дослідницьких команд академічних партнерів CASTLE, зокрема університету Babeş-Bolyai міста Клуж-Напока, що у Румунії, Академії Економічних Досліджень Молдови та Українського Інституту Соціальних Досліджень імені Олександра Яременко.

Дана аналітична записка була створена за фінансової допомоги Європейського Союзу, за домовленістю із Міжнародним Центром Розвитку Міграційної Політики (МЦРМП) через Механізм Міграційного Партнерства: ICMPD/2021/MPF-357-004. За зміст даної статті несе відповідальність Університет Babeş-Bolyai та за жодних обставин не може вважатися як такий, що відображає позицію Європейсько Союзу чи МЦРМП.

UNIVERSITATEA BABEŞ-BOLYAI
BABES-BOLYAI TORONTO/VAUGHAN
BABES-BOLYAI UNIVERSITY
BABES-BOLYAI UNIVERSITY
TORONTO/VAUGHAN

UKRAINIAN INSTITUTE
FOR SOCIAL RESEARCH
after
Olexander Yurcsenko
NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION

Terre des hommes
Helping children worldwide

Сторінка 23 18

Co-funded by
the European Union

ICMPD

International Centre for
Migration Policy Development

Зміст

Вступ	стор. 4
Огляд дослідження	стор. 5
Результати дослідження	стор. 6
Короткий огляд літератури	стор. 6
Зауваження стосовно відповідного законодавства та політик	стор. 11
Попередній аналіз польового дослідження	стор. 12
Рекомендації	стор. 15
Бібліографія	стор.17

Сторінка 3 з 18

Co-funded by
the European Union

ICMPD
International Centre for
Migration Policy Development

Вступ

Міжнаціональні сім'ї (МС) - це функціональна категорія сімей, яким притаманні власні особливості та відповідні елементи. Таким чином, ці сім'ї потребують дослідження, підтримки, їх життєвий світ має вивчатися та оцінюватися у різних ракурсах та у багатьох розрізах, таких як, наприклад: того чи іншого роду статус неповнолітніх членів, у тому числі у розрізі етнічних та нерегулярних сімей, дітей, як вразливих груп населення, у площинах проблематики торгівлі людьми, розлучень, статі, малозабезпеченості та ін. І справді, практичні моменти життя міжнаціональної сім'ї розповсюджуються далеко за межі окресленої нами сфери і стосуються таких соціальних структур як місцеві громади, спорідненість та стосунки із родичами, організації, робочі колективи, освіта, політичне середовище громади та суспільства в цілому. Ця динаміка потребує уваги на всіх етапах, починаючи від внутрішньої специфіки життя міжнаціональної сім'ї до її сприйняття та визнання у місцевому контексті, контексті суспільства та політичних реалій, закінчуючи опрацюванням установчих можливостей, необхідних для здійснення підтримки та захисту її цілісності та функціональності.

Темпи трудової міграції громадян Східної Європи до країн Європейського Союзу протягом останнього десятиліття впевнено зростали. Економічні труднощі та пошуки кращого рівня життя привели багатьох громадян Молдови та України до необхідності пошуку працевлаштування на постійних чи тимчасових засадах у країнах Європейського Союзу. І, хоча деякі сім'ї мігрують разом, дуже багато дітей залишається поза увагою одного або обох батьків/опікунів, що приводить до постійного зростання МС як явища. За останніми доступними офіційними даними у Молдові у 21 відсотка дітей (а це біля 150 000), принаймні один із батьків проживає за кордоном, у той час як у 5 відсотків дітей (35 000) за кордоном проживають обидва батьки, у той час як в Україні, приймаючи до уваги умови вірогідної нестачі офіційних даних, 200 000 дітей знаходяться поза увагою бодай одного із батьків - це явище впливає на до 25% усіх дітей у деяких регіонах країни.

Приймаючи до уваги ці обставини, загальною задачею проекту CASTLE є підтримка республіки Молдови та України у покращенні їх механізмів захисту пов'язаних із МС та їх визначенням у контексті соціального та юридичного впливів трудової міграції до країн Європейського Союзу.

UNIVERSITATEA BARBU BOTEZ
BARBU BOTEZ UNIVERSITÄTEN
BARBU BOTEZ UNIVERSITY
BARBU BOTEZ UNIVERSITÄT

UKRAINIAN INSTITUTE
FOR SOCIAL RESEARCH
after
Olexander Yurcenko
NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION

Terre des hommes
Helping children worldwide

Сторінка 43 18

Огляд дослідження

Проект CASTLE досліджує ситуацію дітей поза увагою у контексті міграції, визнаючи, що багатьом аспектам міграції, які відіграють свою роль, не можливо знайти легкого рішення. Однак, саме тому, що міграція представляє собою доволі складне явище, що часто призводить до створення вразливих місць та чутливих контекстів, наша ініціатива шукає надання можливості для дітей поза увагою та їх сімей бути почутими. Звертаючи увагу на нагальні проблеми та необхідність у підтримці, проект CASTLE водночас звертає увагу на практику тих сімей, які здатні послужити прикладом для подальшого наслідування та розповсюдження.

Окрім кабінетних досліджень (досліджень соціальних чинників, юридичних та політичних впливів та контексту МС), рекомендації, представлені у даній аналітичній записці спираються на дані, зібрані у польових дослідженнях, проведених на територіях трьох країн:

- 102 співбесіди із членами родин: батьками/опікунами які залишилися у рідній країні, дітьми, які залишилися у рідній країні, батьками-мігрантами.
- 10 фокус-груп із членами сімей, 5 із яких були проведені за присутності дітей родини.
- 24 співбесіди із спеціалістами органів влади, закладів, благодійних організацій, що працюють із членами міжнаціональних сімей.

співбесіди із членами сімей/фокус-групи були проведені приблизно у одні і ті самі місяці року зусиллями 3-ох національних команд. Учасниками співбесід/фокус-груп були молдавські та українські МС у яких принаймні один із батьків перебували за кордоном у країнах ЄС значну частину часу у безпосередньому минулому. Дослідницькі команди також провели співбесіди із спеціалістами із трьох країн. Більшість співбесід проводилась онлайн (з використанням Facebook messenger, Zoom, WhatsApp, Viber, та інших засобів), із адаптацією мови співбесіди під конкретні мовні здібності чи вподобання співбесідника (Українська, Російська, Румунська, Угорська).

		Республіка Молдова	Румунія	Україна
Індивідуальних співбесід (126)				
Члени сімей	Дорослі (мігранти та опікуни)	50		26
	Неповнолітні члени (поза увагою)	12		14
Спеціалісти		11	10	3
ФОКУС-ГРУПИ (10)				
Члени сімей	Дорослі (мігранти та опікуни)	2 ФГ сесії (13)		2 ФГ сесії (11)
Члени сімей	Молоді дорослі у яких один із батьків/обидва батьки перебувають за кордоном	1 ФГ сесія (7)		
Члени сімей	Діти	3 ФГ сесії (16)		2 ФГ сесії (13)

Co-funded by
the European Union

ICMPD

International Centre for
Migration Policy Development

Результати дослідження

Ключові результати подано на основі тем, викладених у огляді літератури, законодавства та процесу аналізу даних польових досліджень.

Короткий огляд літератури

Вплив міграції на сім'ю у рідній країні доволі складний, багаторівневий та залежний від контексту (Demurger 2015, IZA). Важливими опосередковуючими факторами служать: причини для міграції, хто мігрує (вік, стать), тривалість міграції, тривалість періоду опіки, рівень взаємовідносин із батьками перед їх від'їздом, юридичний статус/робочі умови мігранта, практика міжнаціональної комунікації.

Це обговорення вигід у порівнянні із ризиками (чи переваг у протиположності додолікам, позитивних чи негативних результатів), а не суто гарних пропозицій на протиположності додолікам.

Переваги міграції батьків за їх впливом на дітей поза увагою.

Такими перевагами є: підвищені фінансові можливості, підвищена свобода, діти стають більш незалежними у рішеннях, які вони приймають, дитяче представництво, життєва стійкість та творчість у впливі на опікунську практику у їх міграційній сім'ї (Lam та Yeoh, 2019).

У питанні дитячого представництва необхідно також сприймати дітей у якості представників змін, які часто відбуваються у перехідному контексті опіки мігранта, а не тільки як простих пасивних отримувачів міграції, результатів батьківських рішень та практики (Christou та Kofman 2022). Діти дуже добре розуміють ролі різних людей, які дбають про їх потреби, та можуть назвати та розрізнити різноманіття опіки, яка надається їм у повсякденному житті (Lam та Yeoh, 2019). Переваги, у тому вигляді, якими вони вбачаються мігрантам (зокрема матерям) (Juozeliūnienė та Budginaitė 2018): підвищене відчуття автономності, незалежності та відповідальності; пережитий досвід еміграції служить формуванню відчуття більшої близькості між братами та сестрами, тим самим підвищуючи зв'язки взаємної підтримки між старшими та молодшими дітьми, розширення світогляду дітей шляхом взаємодії між дітьми, що постійно подорожують закордон. Діти сприймають себе розумнішими та більш незалежними, пишаються власною автономністю від дорослих, підкреслюють власну роль та участь у справах домогосподарства та роботи (Bezzi 2013).

Автор Sebotari у виданні 2018р. зазначає, що позитивні аспекти міграції батьків на дітей поза увагою «не обов'язково нівелюють вразливості дітей, які знаходяться під перехідною опікою, як про це свідчать попередні дослідження». Радше, прогрес у технологіях комунікації зробили перехідні етапи життя мігрантів та їх дітей значно легшими» (стор. 21). І справді, технології комунікації на основі Інтернет наряду із новими інформаційними та комунікаційними технологіями (ІКТ) є необхідним компонентом у підтримці сімейних відносин (Baldassar 2016b: 19-20) та будь-які рішення стосовно опіки по відношенню до членів сім'ї, які залишилися у рідній країні не можливо розглядати не даючи відповіді на це невід'ємне питання.

Ризики впливу міграції батьків на дітей поза увагою.

Діти, які залишаються вдома долучаються до виконання домашніх справ, та подекуди, діти, зокрема дівчата, приймають роль «дружин», які відповідальні за поведінку того із батьків, хто залишився вдома, що іноді може породжувати ризик передчасного вступу у шлюб (Звіт Молдова 2011). Життєві обставини дітей поза увагою підштовхують до передчасного

Сторінка 63 18

Co-funded by
the European Union

ICMPD

International Centre for
Migration Policy Development

дорослішання, до навчання передчасного виконання соціальних ролей, у поєднанні із процесами емансипації в результаті ставлення до них із боку батьків як до їх власних однолітків. (Звіт Молдова 2011). Такі ролі, особливо догляд за молодшими дітьми у сім'ї мають вплив на відвідуваність школи та успішність.

Батьки, частіше за все, розглядають питання міграції у площині сімейної економіки, у той час як постійне нагадування про «потреби дітей», у свою чергу здатне впливати на розвиток відчуття провини у дітей (Pantea 2011р.; Звіт Молдова 2011р.).

Основні ризики переважно пов'язані із незадоволеними емоційними потребами дітей поза увагою, зокрема, потребами у забезпеченості, прив'язаності, та безпеки, таким чином вони стикаються із питаннями емоційної депривації. Найбільш розповсюджений тип шкоди пов'язаний із емоційним та розвитковим благополуччям (Gheaus 2014р.), та викликаний нестачею емоційного досвіду, необхідного для гармонійного розвитку особистості (Звіт Молдова 2011р.).

Батьки вдаються до міграції керуючись міркуваннями про економічні інтереси дітей (Gheaus, 2014р.), але таким чином досягаючи даної цілі на віддаленні адаптуючись до реалій перехідної практики (Juozeliūnienė та Budginaitė, 2018р) вони стикаються із міграційним парадоксом: вдаючись до міграції заради економічного благополуччя дітей вони часто досягають його ціною їх емоційного благополуччя. (Bryceson 2019р., Lam та Yeoh 2019р.).

Деякі якісні дослідження свідчать про обмежені розбіжності у благополуччі дітей у сім'ях де є та де немає батьків мігрантів (Sebotari та ін. 2018р, Gassmann та ін. 2017р.), інші - показують значно вищий рівень занепокоєння та депресії у сім'ях де є батьки-мігранти у порівнянні із тими, де їх немає, та схожі стратегії протидії цим явищам (Tomşa та Jenaro 2015) або негативний взаємозв'язок із обставинами відсутності батьків та самостійно оціненим емоційним станом та благополуччя (Leskauskas та інші 2017р.). Можливість робити узагальнення на базі даних досліджень обмежена; мало які з них розглядають результати роботи із відповідною контрольною групою; складність паралельних соціальних факторів впливу не дають змогу виявити позитивний чи то негативний вплив міграції як явища.

Дослідники говорять про те, що громадські обговорення явища міграції які частіше за все підкреслюють суто негативні її наслідки на дітей поза увагою, мають бути переоцінені. Ідея полягає не в тому щоб «відхреститися від думки про те, що відсутність батьків з причин міграції може скласти негативний вплив на благополуччя дитини, а у тому, щоб підкреслити потребу зрозуміти, яким чином міграція, сімейні системи та громадські процеси поєднуються та призводять до покращення або погіршення благополуччя дитини та його різноманітних відображень та втілень». (Gassmann та ін. 2017р: стор. 438).

Проміжні фактори: причини міграції

Існує підвищений рівень вразливості у тих випадках, коли міграція зумовлена питаннями бідності, корупції та структурним безробіттям чи нестачею робочих місць у країні походження (Gheaus 2014р.). Індивідуальні переживання дітей поза увагою у значній мірі сформовані походженням сімей та соціально-культурним контекстом до якого вони належать (Bezzi 2013р.): у деяких контекстах негативні наслідки впливу міграції батьків здатні проявлятися сильніше ніж у інших, у поєднанні із іншими складнощами та дисфункціями, що існували до виникнення міграційних обставин.

Проміжні фактори: хто мігрує, на який період, якого віку діти

UNIVERSITATEA BABEŞ-BOLYAI
BIBLIOTECA TIPARĂRII
BIBLIOTECA UNIVERSITĂţii
BIBLIOTECA UNIVERSITĂţii

UKRAINIAN INSTITUTE
FOR SOCIAL RESEARCH
after
Olexander Yurcenko
NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION

Terre des hommes
Helping children worldwide

Сторінка 73 18

Co-funded by
the European Union

ICMPD

International Centre for
Migration Policy Development

Відмінності у впливі на дітей поза увагою пов'язані із ролями матері та батька у процесі догляду за дитиною, потенційні традиційні ролі статей, коли матір виступає основним опікуном, призводять до більшого різноманіття у організації опікунства і задіюють цілу низку поєднань опікунів, до яких переходять обов'язки матері, у разі її від'їзду (Lam та Yeoh 2019р.). Часто бабусі по материнській лінії переймають на себе обов'язки з виховання дітей поза увагою, що підсилює традиційно сформовані ролі статей із продовженням ролі жінки у забезпеченні опіки дітей поза увагою (Fan та Parrenas 2018р.).

Чим старшою є дитина, тим легшою для неї є прийняття факту міграції її батьків. Діти відчують сильніший вплив на них у період безпосередньо після від'їзду батьків, і цей період прийнято вважати самим важким. Спостерігається подальше зниження емоційної чутливості дитини до відсутності батьків (Звіт Молдова 2011р.)

Хоча новітні комунікаційні технології та цифрова спів-присутність надають можливість матерям ретельно слідкувати за діяльністю дітей поза увагою та «здійснювати інтенсивне материнство на відстані» (Madianou 2016b: 83) задля оцінки благополуччя дитини шляхом відео-дзвінка у якості «гарної практики» та практики «залученості» батьків (Frenyo 2019), такий підхід має свої складнощі у випадку взаємодії із малолітніми дітьми, а також у випадках недостатньої технічної обізнаності опікунів, в особливості бабусь сімейства (Frenyo, 2019; Madianou, 2016b).

Проміжні фактори: хто виступає опікуном - продовження чи переривання опіки

Нестабільне робоче положення мігрантів (сезонні сільськогосподарські роботи, робота на будівництві, робота з догляду за дітьми у приватних будинках) та робочі можливості, які стають доступними незаплановано, залишаючи мало часу на попередні приготування, іноді роблять процес від'їзду і організації догляду для дітей поза увагою недостатньо добре спланованим (Gheaus 2014р). Існуюча підтримка із боку членів розширених сімей може стати аргументом при прийнятті рішення батьків мігрувати. Неперервність догляду за дітьми відіграє дуже важливу роль (Gheaus 2014, Sebotari 2018), у порівнянні із значно меншою важливістю того, хто саме виконуватиме цю роль. Механізми координації та психологічної адаптації, що існують усередині сім'ї, можуть служити буфером, здатним полегшити вплив міграції на благополуччя дітей поза увагою (Gassmann та ін. 2017р.).

Діти практикують власне представництво у обставинах хитросплетінь домашнього догляду, будучи водночас сильними та безсилими (Lam та Yeoh, 2019), у той час як із різноманітними особистостями вдома вони постійно експериментують, пристосовуються, протистоять та самостійно змінюють плани. Діти дуже добре розуміють ролі різних людей, які дбають про їх потреби, та можуть визначати та розрізняти ці ролі у різноманітті догляду, який вони отримують у повсякденному житті (Lam та Yeoh, 2019). Їх автономність та роль у взаємодії із взаємозв'язками догляду підсилюється із віком.

Проміжні фактори: міжнаціональна комунікація

Прискорений розвиток технологій комунікації перевтілює шляхи «перебування разом» та створює «спів-присутність у сім'ях та громадах розділених простором на протязі певного часу» (Baldassar та ін. 2016: стор. 134). Догляд стає опосередкованим емоційним досвідом» (Alinejad 2021: 444). Інтернет створює середовище, яке є життєво необхідним для надання емоційної та практичної підтримки для дітей та інших членів сім'ї, що залишилися вдома (Frenyo 2019) та для практики «цифрового споріднення» (Baldassar та Wilding 2020р.), що сприймається як взаємодія із новими технологіями із ціллю підтримки взаємозв'язків підтримки. Завдяки наявності «сімейної практики» із використанням засобів інтернет-зв'язку (Madianou 2016a; Nedelcu та Wyss 2016р.) та доступності транснаціональної комунікації сім'ї

Сторінка 83 18

з змогли досягти відчуття спів-присутності серед членів нуклеарних міжнаціональних сімей (Ducu 2014, 2018р., Madianou 2016b).

Сьогодні міграційні процеси відбуваються у багатомедійному середовищі, яке представляє нам велике різноманіття нових медіа-носіїв та засобів інтернет-зв'язку здатних прийти на допомогу у питаннях організації сімейних практик (Madianou та Miller 2012; Madianou 2016b) та створенні різного роду спів-присутності чи можливостей «бути поруч» один з одним (Baldassar 2016b). Віртуальна спів-присутність, за посередництва комунікації з використанням інтернет є іншим але не менш реальним варіантом створення спільної присутності у порівнянні із фізичною присутністю (Baldassar 2016b). Багатомедійний простір дозволяє членам сім'ї підтримувати зв'язки миттєво та у реальному часі (Baldassar 2016b). Завдяки «звичайній спів-присутності» (Nedelcu та Wyss 2016р.), мігранти та їх батьки у різних країнах досягають «ледве помітного відчуття практики та повсякдення один одного та відчуття єдності у перебуванні та виконанні різних справ разом» (2016р.: 216), що таким чином, формує їх міжнаціональну повсякденну реальність (2016р.). Інша форма «співприсутності у оточенні» (Madianou 2016a) не пов'язана із безпосередньою взаємодією, а будується на периферійній обізнаності щодо дій людей, які знаходяться на віддаленні завдяки засобам багатомедійних просторів (2016a: 186), так використовується метод фотографування віддалених членів сім'ї у ході виконання ними їх повсякденних справ (2016a: 191). Сталість співприсутності у оточенні може однак призвести до виникнення напруженостей (2016a: 195), так як зміни у повсякденних процедурах можуть служити показником того, що щось іде не так.

Досягнення різного виду спільної присутності та забезпечення опіки на віддаленні потребує певних ресурсів та можливостей - фінансових/матеріальних для доступності нових технологій, знання для їх використання, а також наявності часу для здійснення постійної комунікації із членами сім'ї, що залишилися у рідній країні. Звісно, не усім сім'ям подобаються умови багатомедійного середовища (Baldassar, 2016b: 30; Frenyo, 2019р.). Серед сімей, які відчувають найменшу користь від їх існування опиняються сім'ї із нижчих соціо-економічних верств, особи, які можуть бути менш обізнаними із практикою використання нових засобів медіа (скажімо люди похилого віку), біженці. У той самий час мігранти виступають у ролі ранніх та найбільш зацікавлених користувачів, які адаптують нові технології з метою підтримання міжнаціональних сімейних відносин (Madianou 2016b: 76).

Доступ до інтернет-комунікації дозволяє дітям поза увагою «практикувати власне представництво у питаннях ініціювання та формування потоку міжнаціональної комунікації» (Acedera та Yeoh 2021р.: 187) та використовувати їх право впливати на прийняття рішень. Недорогі технології комунікації та наявність Інтернет дозволяють дітям виробляти стратегії адаптації для подолання їх складних обставин (Nazridod 2019). Представництво дітей без наявності власних електронних пристроїв є значно обмеженим, так як вони опиняються у не вигідному положенні у ієрархії опіки; і хоча їх комунікація із батьками відбувається часто, вони відіграють доволі пасивну роль у організації власної опіки (Acedera та Yeoh 2021р.) та переживають складнощі у використанні вигід співприсутності у оточенні (2021р.). Також ми спостерігаємо формування ще однієї із форм спільної присутності: «уявна присутність» (Robertson та інші. 2016р.), що не є синхронною у часі та просторі, а радше уявна, що спирається на спільне минуле, зафіксоване за допомогою фотографій (2016р.: 231).

Надання опіки засобами інтернет-комунікації є чітко сформованою реальністю сьогодення, а тим паче, у контексті явищ мобільності та міграції. Опіка перетинає міжнаціональний простір, розповсюджується у різноманітних сферах та різних випадках надання опіки, що окреслює її портативність (Huang та інші. 2012р.). За таких обставин, заклики «не

дemonізувати просторову віддаленість, чи хоча б принаймні позбавитися припущення про те що віддаленість є однозначною перепоною у здійсненні опіки» (Baldassar 2016p.: 161a), та, скажімо на додачу, у реалізації дітьми їх прав, здаються добре зрозумілими. Інтернет комунікація здатна сформуванати «пов'язану присутність» (Licoppe, 2004) різноманітних груп, коли не лише члени сімей, але і більш широкі соціальні аудиторії переживають «цифрову спільність» (Marino, 2015). Окрім портативності сімейної опіки, використання інтернет-комунікацій створюють портативність кіл причетності» (Diminescu 2008p: 573) та підтримки соціальних відносин із тими, хто залишився вдома. Окрім цього, нові медіа носії роблять можливим організацію взаємозв'язків із мігрантами одного походження, а таким чином і з країною походження і її культурою (Sinanan та Horst, 2022p). З іншого ж боку, участь у онлайн зв'язках та спільнотах впливають на підтримку емігрантів, завдяки їх спілкуванню один з одним, підсилюючи їх власне відчуття належності до групи, що робить процес міграції у місцевій спільноті легшим та менш травматичним (Marino, 2015p).

Проміжні фактори: відносини із батьками перед від'їздом.

Обставини, які дітям доводиться переживати, у значній мірі відрізняються у залежності від стабільності попередніх сімейних зв'язків, що існують на момент від'їзду батьків. (Bezzi 2013p). У разі наявності конфліктів, міграція здатна посилити існуючі протиріччя у раніше вибудованому взаємозв'язку опіки.(Lam та Yeoh 2019p). Всі ці питання пов'язані із забезпеченням неперервності опіки.

Вплив нових технологій комунікації на життя міжнаціональних сімей залежить від якості взаємовідносин, які існували раніше. У випадках, коли ці відносини гарні, багатомедійне середовище дозволяє здійснювати опіку на віддаленні, та створює можливості взаємної підтримки, у той час як існуючі складнощі та конфлікти можуть виходити на поверхню та навіть підсилюватися (Baldassar та інші, 2016p.; Madianou, 2016b). Недоліки такої культури «постійного перебування на зв'язку», сформованої новими технологіями комунікації, у тому, що вона робить видимими ті проблеми та конфлікти, які у минулому трималися по-за увагою (Madianou 2016b).

Проміжні фактори: Юридичний статус/робочі домовленості мігранта

Окрім доступу до Інтернет (зокрема у випадках коли дешеві послуги Інтернет зв'язку можуть надаватися лише особам, що мають офіційний статус), ступінь неформальності робочих домовленостей мігранта (в особливості для матерів, які працюють у якості працівників що доглядають за домогосподарством), за умов недостатнього забезпечення виконання умов законодавства з охорони праці, можуть становити підвищену складність для регулярності та синхронності контактів із дітьми, що залишились вдома (Baldassar, 2016b; Frenyo, 2019p.; Greschke 2021p.). Швидка зміна графіку робочих годин чи необхідність розділяти житло із декількома іншими особами являють собою додаткові складнощі, із якими можуть стикнутися мігранти при налагодженні комунікації із членами сім'ї (Greschke 2021).

Зауваження стосовно відповідного законодавства та політик

Окрім міжнародних документів, що стосуються питань міжкордонного обігу мігрантів, захисту дітей та їх прав, у тому числі і законодавства ЄС із питань міграції, дітей поза увагою та возз'єднання сімей, існує ряд національних законодавчих актів та політик у країнах-бенефіціарах та Румунії (як прикладу надсилаючої та приймаючої країни ЄС) розгляд яких буде важливим у нашому контексті.

Загалом, різноманітні складнощі спостерігаються у відношенні до законодавчої та нормативно-правової бази, її потенціальних джерел та структури, її застосування та, зокрема, по відношенню до вже існуючого законодавства та довіри до органів влади, що забезпечують його виконання, а також до країн-бенефіціарів поза межами ЄС.

Республіка Молдова

Перший раз у національному законодавстві піднімалося питання дітей, що залишилися без батьківської опіки у результаті міграції їх батьків за кордон у 2008 році. У національному законодавстві міститься ряд відповідних положень, у той час як інші положення містяться у міжнародних нормативних актах, ратифікованих Республікою Молдова; додаткові положення випливають із конвенції про права людини, виконання якої дотримується Республікою Молдова у якості члену Ради Європи (із 1995р.).

Україна

Питання дітей мігрантів в Україні піднімалося неодноразово, починаючи з початку 2000-х років йому приділяється доволі багато уваги у громадських обговореннях. Починаючи із 2016 року, зокрема, Закон «Про зовнішню трудову міграцію» вперше зазначає про дітей трудових мігрантів та їх права.

У той час як загальне слабке забезпечення виконання відповідного законодавства та політик переживає важливий етап розвитку, зміст цього законодавства не розкриває ряду важливих питань, що стримує цілковите розкриття аспектів непростого явища дітей поза увагою.

Румунія

У нашому контексті Румунія є країною із подвійним статусом: вона виступає у якості посилюючої країни у контексті трудової міграції на рівні країн-членів ЄС а також (з недавніх пір), у якості приймаючої країни для мігрантів з країн за межами ЄС.

Серед відповідних положень є положення, що відносяться до резидентів та положення про працевлаштування закордонних громадян; захисту дітей, чиї батьки перебувають за кордоном на роботі; прав батьків-мігрантів у країнах їх призначення.

Динамічний регіональний політичний контекст - Механізм тимчасового захисту ЄС

Поточна ситуація, що склалася у результаті вторгнення Росії в Україну призвела до швидкої відповіді із боку Європейського Союзу, що призвело, окрім іншого, до активного застосування Директиви про Тимчасовий Захист, яка в свою чергу також стосується і питань захисту прав та благополуччя дітей.

Попередній аналіз польового дослідження

(1) Ситуація та сприйняття дітей у контексті міграції

У залежності від конкретних обставин, працівники-мігранти та їх діти виражають різне бачення власного майбутнього. Деякі з них сприймають власне працевлаштування за кордоном як вимушений, тимчасовий крок і шукають, за можливості, повернутися в Україну; інші - зосереджені на питаннях інтеграції у приймаюче суспільство, та планують возз'єднатися із членами власних сімей з України у країні призначення.

Дітям, частіше за все, повідомляють про рішення батьків стосовно міграції і не залучають їх до прийняття рішень; однак, все одно вони приймають пасивну участь у рішенні шляхом розуміння та прийняття аргументації, що надається дорослими, яка здебільшого є економічно вмотивованою, у той час як самі вони переживають сильне відчуття втрати. У наслідок чого у дітей виробляються сильні механізми самостійного впорядкування, відчуття підвищеної підтримки із боку братів та сестер і однолітків, та активної участі у житті сім'ї шляхом додаткових внесків у справи домогосподарства і навіть через підтримку, яку вони здійснюють по відношенню до дорослих, у тому числі і іммігруючим батькам. У порівнянні із дорослими, діти та молодь сприймають питання стосовно того від'їжджати чи залишатися крізь призму багатьох життєвих нюансів, більш відкрито та гнучко та, нерідко, мають приховане критичне ставлення до таких рішень, вбачаючи імміграцію, як крок, що не є абсолютно необхідним, або такий, який повинен мати на меті виконання конкретних цілей та бути обмежений певним періодом часу.

(2) Відносини із опікунами

Загальні відносини із оточуючими покращуються у зв'язку із виникненням потреби; однак, приділяються певні зусилля для збереження ролі опікуна («бо не можна замінити людину»), у той самий час як визнаються зусилля, які їм докладаються та признається нелегкість виконання різноманітних їх ролей. Опікуни здатні стати прикладом для наслідування, або, навпаки, тими, хто зловживає (психологічно чи юридично) власним положенням, або тими, хто надає недостатній рівень опіки.

Із від'їздом навіть одного із батьків за кордон дитина отримує менше уваги, що зумовлено не тільки відсутністю одного з батьків, але ще і тим, що той із батьків, хто залишається вдома, вимушено перебирає на себе більшу кількість обов'язків. Проблема виховання та опіки ускладнюється при досягненні дітьми підліткового віку, коли їм особливо не вистачає словесної підтримки та нагляду від старших членів сім'ї.

Деякі діти робітників-мігрантів старшого віку залишаються на одинці із проблемами дорослого життя та вимушені справлятися із ними самостійно. В Україні значну допомогу дітям робітників-мігрантів, що були залишені батьками без належного нагляду, надають державні установи та благодійні організації - представники місцевого самоуправління, соціальних служб, благодійних фондів та релігійних громад.

(3) Молодіжна діяльність, стратегії компенсації, групи підтримки

Загалом, діти та молодь говорять про те, що більшість сімей у їх оточенні мають принаймні одного із батьків-мігрантів, це починає сприйматися чимось нормальним, і таким чином, взаємне прийняття та підтримка є чимось природним. Нестача знань та довіри переважають у питаннях прав, законів чи взаємодії із установами/організаціями (у тому числі державними), які можуть надавати підтримку їм чи їх сім'ям. Що найважливіше, відчуття причетності, досягнень та укоріненості формується групами однолітків, які нерідко організовані довкола хобі, спорту, культурних подій та ін., про що зазначається

неодноразово: хоча дитина не здатна компенсувати нестачу одного із батьків, їй необхідно зміцнювати самоповагу та відчуття власної задіяності у житті інших.

Діти мігрантів, не залежно від того чи один із батьків знаходяться за кордоном, чи обидва, частіше за все ходять до школи. У тих регіонах країни де від'їзд батьків на заробітки є розповсюдженим (Західна Україна), такі діти не відчувають будь-якого особливого ставлення до себе із боку їх однолітків або вчителів. У тих регіонах, де такі випадки поодинокі (наприклад, Харківська область), діти робітників-мігрантів говорять про те, що відчувають інше ставлення до себе із боку оточуючих.

(4) Міжнаціональні взаємовідносини та комунікація

Говорячи про особливості у взаємовідносинах із членом сім'ї, що поїхав, респонденти зазначали випадки відчуття значущої відстороненості дітей від власних батьків, руйнування довіри у взаємовідносинах та зростаючу взаємну віддаленість. В загальних рисах міжнаціональна комунікація є постійною, та сильно залежить від наявності доступу до Інтернет. В загалі, спостерігається високий рівень спів-присутності та зацікавленості, іноді це групова комунікація, або комунікація через третіх осіб (дорослих удома); діти використовують Інтернет як джерело інформації, оскільки їх батьки не є безпосередньо доступними для того, щоб ставити власні питання їм. У ряді випадків міжнародна комунікація також відбувається із навчальним закладом дитини.

У деяких випадках, відносини, що раніше були нефункціональними, покращуються з огляду на віддаленість та «цінність часу, проведеного разом», однак, у деяких випадках, онлайн комунікація переростає у залежність, або відсутність комунікації сама по собі стає темою розмов. Використання Інтернет для того, щоб справлятися із власним повсякденними життєвими завданнями є розповсюдженою практикою для багатьох мігрантів; у той самий час він використовується із певною засторогою, деяка онлайн інформація сприймається як недостовірна. Таким чином, підтвердження інформації шляхом безпосередніх контактів із іншими є розповсюдженим явищем. Для дітей, використання смартфонів для дзвінків своїм відсутнім батькам може розвивати їх навички комунікації; водночас із цим, деякі батьки зазначають про складнощі із контролем онлайн контенту, який споживається неповнолітніми дітьми.

(4a) Доступ до Інтернет та технологій.

Українські та Молдовські трудові мігранти, що не являються громадянами ЄС не можуть користуватися безкоштовними послугами роумінгу та мобільного Інтернету від провайдера у рідній країні, у той час як можливість отримати пільгове оформлення послуг Інтернет у країні перебування здобути нелегко. Дехто з них залежні від наявності wi-fi покриття у місцях проживання, що само по собі обмежує доступ дітей вдома до батьків-мігрантів. Наші результати свідчать про те, що члени міжнаціональних сімей стикаються із обмеженнями у онлайн комунікації при практиці сім'ї. Іноді якість зв'язку погана, і в такому випадку сім'я використовує лише голосові дзвінки, не маючи змоги користуватися відео зв'язком. Віртуальна комунікація, в особливості коли вона не основана на передісторії міцних взаємовідносин, не здатна повноцінно замінити взаємовідносини віч-на-віч та може спричиняти спотворені очікування та невірні сприйняття один-одного. Фізична та віртуальна спів-присутність не є еквівалентними і діти відчувають дані розбіжності, хоча вони і відзначають значні покращення, які внесла у їх життя комунікація через Інтернет.

(5) Міграція та сімейні питання

Деякі із питань, з якими доводиться стикатися, включають у себе наступне:

- міграція, зумовлена важким захворюванням дитини;

Co-funded by
the European Union

MPF
Migration Partnership Facility

ICMPD
International Centre for
Migration Policy Development

- розлучення після міграції із тяжкими наслідками для дитини;
- матері-одиначки вимушені мігрувати не маючи змоги взяти своїх дітей із собою;
- економічні складнощі, що підсилюються самотністю одного з батьків призводять до виникнення ситуацій, які не вдається контролювати;
- нестача сильної соціальної прив'язки полишає сім'ї у кризових обставинах без наявної функціональної підтримки.
- статева стигматизація матерів-мігрантів завдає шкоди міжнаціональним відносинам іноді призводячи до розлучень.
- складнощі, що переживають батьки-мігранти при їх пристосуванні до умов проживання у іншій країні та їх «зворотня адаптація» при поверненні.

UNIVERSITATEA BĂRBĂNESCU
BĂRBĂNESCU ȘTIINȚĂ ȘI
BĂRBĂNESCU ȘTIINȚĂ ȘI
BĂRBĂNESCU ȘTIINȚĂ ȘI
BĂRBĂNESCU ȘTIINȚĂ ȘI

UKRAINIAN INSTITUTE
FOR SOCIAL RESEARCH
after
Olexander Yurcsenko
NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION

Terre des hommes
Helping children worldwide

Сторінка 14з

18

Рекомендації

Примітка: рекомендації по кожній із категорій подаються у порядку їх прогресії від нагальних, короткотермінових, до життєво-важливих і довготермінових.

Рекомендації законодавчого характеру:

- Доопрацювати та підтримати прийняття закону про опіку та тимчасове опікунство;
- Спрощення та пришвидшення установчих процесів для планових від'їздів, у тому числі здійснення цифрової двосторонньої інституціональної комунікації (доступ та відповідь) та прийняття рішень;
- Призначення виділеного установчого органу відповідального за обробку (повну, тимчасову чи часткову) процедур делегування батьківських повноважень задля покращення процесу та подолання небажання мати справу із традиційними органами судової влади відповідальними за ці процедури.
- Створення юридичного інструменту «гібридної» спільної опіки, за допомогою якого мігруючі батьки будуть здатні реалізовувати власні повноваження, обов'язки та повну участь у комунікації, нагляді, прийнятті рішень, та участі у важливих подіях у житті дитини на віддаленні, у співпраці із батьками які залишилися чи опікуном, який представляє та доповнює їх присутність без їх заміщення;
- На міжнародному рівні створення законодавчих засад які б забезпечили більшу легкість для неповнолітніх дітей здійснювати подорожі за кордон задля відвідин своїх батьків, які мігрували.

Рекомендації для установ та організацій:

- ✚ Організувати зустрічі із обміну досвідом для представників спільнот які зуміли налагодити успішну роботу із міжнаціональними сім'ями;
- ✚ Створити інформаційні кампанії для визнання міжнаціональних сімей як явища, задля зародження конструктивного інтересу і діалогу та запобігання булінгу по відношенню до дітей мігрантів;
- ✚ Заохочувати до безпосередньої участі членів міжнаціональних сімей та дітей до комунікативних, адміністративних та дослідницьких ініціатив, які мають до них безпосереднє відношення;
- ✚ Спеціалізована підготовка з питань міграції та міжнаціональних сімей, у тому числі у сфері законодавства, даних, практик, та політик має надаватися спеціалістам, що працюють із міжнаціональними сім'ями та дітьми з таких сімей: це можливо розпочати у короткотерміновому періоді починаючи із підготовчих курсів, після чого у довготерміновому періоді викладати на рівні магістерської чи кандидатської освіти;
- ✚ Призначити підготовлених спеціалістів у обласних центрах надання соціальних послуг відповідальних за сім'ї, дітей та молодь.
- ✚ Заклади мають розпочати співпрацю із бенефіціарами через інформаційні зустрічі на рівні громад та комунікацію у соціальних ЗМІ;
- ✚ Необхідно організувати кампанії з метою підтримки співпраці, в якій самі бенефіціари могли б викласти розповіді про історії власного успіху;
- ✚ Задля об'єктивності ініціативи, достовірна та своєчасна інформація має розміщуватися онлайн, а також має підтримуватися постійна відкритість до цифрової комунікації у реальному часі;

✚ Запровадити бази даних із спільною міжнародною контактною інформацією стосовно міжнаціональних сімей, та забезпечити доступ до них усіх відповідних зацікавлених установ

Рекомендації для дій, що сприяють єднанню міжнаціональних сімей:

- ✓ Інформативні та підготовчі заходи із участі дітей у прозорій та функціональній міжнаціональній комунікації;
- ✓ Працедавці у цільових країнах мають заохочуватися до надання зручних пакетів телефонного та Інтернет зв'язку та гнучких годин для здійснення дзвінків у продовж робочого часу;
- ✓ Організовувати регулярні візити (щонайменше три повні дні разом принаймні раз на квартал) між рідною країною та країною призначення за рахунок платних відгулів та ваучерів на компенсацію транспортних витрат за рахунок працедавця чи уряду.
- ✓ Заснувати громадські центри, які б допомагали організовувати онлайн комунікацію для міжнаціональних сімей, що мають обмежений доступ до Інтернет.
- ✓ Забезпечення якісними наборами для аудіо/відео комунікації та доступу до інтернет для сімей, що переживають таку потребу, принаймні на ранніх етапах (від 3 до 6 місяців) міграції, використовуючи підхід схожий на заходи під час періоду пандемії;

Рекомендації стосовно національних програм для міжнаціональних сімей:

- ❖ Заснування онлайн-платформ за допомогою яких діти можуть виражати себе, поділитися власними занепокоєннями та отримати обопільну підтримку у групах за модерації та при спостереженні органів влади, освітніх установ, благодійних організацій, які б також мали змогу збирати анонімні дані стосовно проблематики, яка потребує подальшого дослідження;
- ❖ Підготовчі програми для членів сімей які залишилися, у тому числі для опікунів, членів розширених родин, бабусь та дідусів і сімей, що надають свою підтримку.
- ❖ Створення «клубу міжнаціональних батьків/опікунів» у рамках яких вони могли б ділитися досвідом, підтримкою, обговорювати проблематику та шляхи рішення власних питань;
- ❖ Організована психологічна підтримка для членів міжнаціональних сімей, підготовка у використанні методів попередження та долання кризових ситуацій;
- ❖ Телефонні гарячі лінії або онлайн-чати у яких міжнаціональні сім'ї, у тому числі і діти, можуть отримати пораду або допомогу;
- ❖ Створити цифровий ресурс за назвою «Радник Міжнаціональних Сімей» який би містив витяги юридичної, місцевої та іншої інформації, яка буде корисною для працівників-мігрантів та їх сімей із наданням систематичних відповідей.
- ❖ Пакети невідкладної економічної допомоги для міжнаціональних сімей, що переживають кризу економічного, медичного чи-то юридичного характеру, із приділенням особливої уваги сім'ям, у яких батько чи мати виховують дітей самотужки та сім'ям із хронічно хворими дітьми;

Бібліографія

- Acedera, K.F. та Yeoh, B.S.A. (2021p.) «When care is near and far (коли опіка близько та далеко): Care triangles and the mediated spaces of mobile phones among Filipino transnational families. (Трикутники опіки та посередницькі простори мобільних телефонів серед Філіппінських міжнаціональних сімей)». видавництво Geoforum 121: стор. 181-191.
- Alinejad, D. (2021p). Techno-emotional mediations of transnational intimacy: social media and care relations in long-distance Romanian Families. («Техно-емоційне посередництво міжнаціональної близькості: соціальні ЗМІ та відносини опіки у сім'ях Ромів розділених відстанню). Media, Culture & Society («ЗМІ, Культура та суспільство») 43(3): 444–459.
- Baldassar, L., Baldock, C., & Wilding, R. (2007p). Families Caring Across Borders («Сім'ї що, опікуються через кордони»: Migration, Ageing and Transnational Caregiving («Міграція, дорослішання та міжнаціональна опіка»). Нью Йорк: Palgrave Macmillan.
- Baldassar, L. (2016a). Де-демонізація віддаленості у житті мобільних сімей: спів-присутність, передача опіки та багатомедійний простір як живий ефір. Global Networks (Глобальні Взаємозв'язки) 16(2): 145–163.
- Baldassar, L. (2016b). Mobilities and Communication Technologies (Мобільності та комунікаційні технології): Transforming Care in Family Life (Трансформуюча опіка у сімейному житті). У курсі авторів M. Kilkey & E. Palenga-Möllenbeck (Eds.), Family Life in an Age of Migration and Mobility Global Perspectives Through the Life Course («Сімейне життя у епоху міграції та мобільності - Глобальні перспективи протягом життя»), сторінки. 19-42. London: Palgrave Macmillan.
- Baldassar, L., Nedelcu, M., Merla, L., & Wilding, R. (2016). ICT-Based Copresence in Transnational Families and Communities: Challenging the Premise of Face-to-Face Proximity in Sustaining Relationships («Виклик ролі постулату «близькості віч-на-віч» у підтримці взаємовідносин»). Global Networks, 16(2), 133–144. <https://doi.org/10.1111/glob.12108>.
- Baldassar, L., & Wilding, R. (2020). Migration, aging, and digital kinning (Міграція, дорослішання, та цифрова спорідненість): The role of distant care support networks in experiences of aging well (Роль взаємозв'язків віддаленої опіки та підтримки у досвіді гарного дорослішання). Gerontologist, 60(2), 313–321. <https://doi.org/10.1093/geront/gnz156>
- Bryceson, D. F. (2019). Transnational families negotiating migration and care life cycles across nation-state borders (Опрацювання циклу міграції та опіки Міжнаціональними сім'ями через національні кордони). Journal of Ethnic and Migration Studies (Журнал досліджень етики та міграції), 45(16), 3042-3064. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1547017>
- Cebotari, V.; Siegel, M.; Mazzucato, V. Migration and child health in Moldova and Georgia (Міграція та здоров'я дітей у Молдові та Грузії. Comp. Migr. Stud. 2018, 6, 3.
- Gassmann, F.; Siegel, M.; Vanore, M.; Waidler, J. Unpacking the relationship between parental migration and child Well-Being (Пошук взаємозв'язків між міграцією батьків та благополуччям дітей): Evidence from Moldova and Georgia (свідчення із Молдови та Грузії). Child Indic. Res. 2017, 11, 423–440.
- Diminescu, Dana (2008), 'The connected migrant (Мігрант із зв'язками): An epistemological manifesto', «Епістемологічний маніфест», Social Society and Space, 47 (4), 565–79.
- Ducu, V. (2014). Transnational Mothers from Romania (Міжнаціональні матері із Румунії). Romanian Journal of Population Studies, VIII(1), 117–141.

- Frenyo, E. (2019). Transnational families (Транснаціональні Сім'ї). The right to family life in the age of global migration (Право на сімейне життя у епоху глобальної міграції). In B. Stark & J. Heaton (Eds.), *Routledge Handbook of International Family Law*, pp. 295-315. Oxon: Routledge.
- Greschke, H.M. (2021). Idioms of polymediated practices and the techno-social accomplishment of co-presence in transnational families *Pragmatics and Society* (Ідіоми полімедійних практик та техно-соціальних досягнень у транснаціональних сім'ях, прагматика та суспільство) 12(5): 828-849.
- Leskauskas, D.; Adomaitienė, V.; Šeškevičiūtė, G.; Česnaite, E.; Šmigelskas, K. (2019) Self-Reported emotional and behavioral problems of Left-behind children in Lithuania (Самостійні повідомлення про емоційні проблеми та проблеми поведінки серед дітей поза увагою у Литві). *Child Indic. Res.*, 1–14.
- Licoppe, Christian (2004), “Connected” presence («З'єднана присутність»: The emergence of a new repertoire for managing social relationships in a changing communication technoscape’ (Становлення нового репертуару для управління соціальними відносинами у змінному техномасштабі комунікації),
Видавництво Environment and Planning D: Society and Space, 22 (1), 135–56.
- Madianou, M. (2016a). Ambient co-presence: transnational family practices in polimedia environments («Спів-присутність у оточенні: міжнаціональні практика сім'ї у полімедійних просторах»). Видавництво Global Networks 16, 2 (2016) 183–201.
- Madianou, M. (2016b). Polymedia Communication Among Transnational Families (Багатомедійна комунікація у транснаціональних сім'ях): What Are the Long-Term Consequences for Migration (Які довготермінові наслідки міграції)? У курсі авторів M. Kilkey & E. Palenga-Möllenberg (Eds.), *Family Life in an Age of Migration and Mobility Global Perspectives Through the Life Course* («Сімейне життя у епоху міграції та мобільності - Глобальні перспективи протягом життя»), сторінки. 71-93. London: Palgrave Macmillan.
- Madianou, M., & Miller, D. (2012). Migration and New Media (Міграція та нові медіа): Transnational families (Транснаціональні Сім'ї та полімедія). Dblfdzbnwdj Abingdon: Routledge.
- Marino, S. (2015), ‘Making space, making place (Створюємо простір, створюємо місце): Digital togetherness and the redefinition of migrant identities online’ (Цифрова єдність та нове визначення особистостей мігрантів онлайн)
Social Media + Society, 1 (2), 1–9.
- Nedelcu, M., & Wyss, M. (2016). ‘Doing Family’ Through ICT-Mediated Ordinary Co-presence Routines («Робимо сім'ю» за допомогою рутин зв'язку та звичайної спів-присутності): Transnational Communication Practices of Romanian Migrants in Switzerland (Практика міжнаціональної комунікації румунських мігрантів у Швейцарії). *Global Networks*, 16(2), 202–218. <https://doi.org/10.1111/glob.12110>.
- Robertson, Z., Wilding, R.&Gifford, S. (2016). Mediating the family imaginary: young people negotiating absence in transnational refugee families (Уявна медіація сім'ї: молодь виправдовує відсутність у міжнаціональних сім'ях біженців). *Global Networks*, 16(2): 219-236.
- Sinanani, J., Horst, H.A. (2022). Communications technologies and transnational networks (Комунікаційні технології та міжнаціональні взаємозв'язки). у виданні «Handbook on transnationalism» (Підручник із транснаціоналізму)
- Tomsa, R.; Jenaro, C. Children left behind in Romania (діти Румунії поза увагою): Anxiety and predictor variables (Тривога та предикаторні змінні). *Psychol. Rep.* 2015, 116, 485–512.